

«EL DISTRET»

Fina Masdéu

Associació Gosar Poder

Les valoracions que tot seguit exposo sobre la lectura d'aquest poema són fruit d'una visió del tot personal, per tant subjectiva, i resultat d'anys de llegir-lo i comentar-lo –com a docent i en clubs de lectura–, enfocat des de perspectives diverses. Perquè, segons el meu criteri i els meus gustos, considero «El distret» el paradigma d'un poema capaç d'arribar –i agradar– a molta gent que no és lectora habitual de poesia.

També adverteixo que, tot i que faig referències bibliogràfiques a diversos estudis de l'obra ferrateriana, no pretenc aportar-hi, sota cap concepte, complements ni matisos; em limito a plasmar i argumentar les impressions que m'ha anat generant el poema en qüestió, sempre tenint en compte els receptors: o bé alumnes de batxillerat o bé persones que senten interès per la poesia –i, és clar, per Gabriel Ferrater⁷⁷, motiu pel qual la lectura i les observacions procuren ser de caràcter divulgatiu.

EL DISTRET

Segur que avui hi havia núvols,
i no he mirat enlaire. Tot el dia

⁷⁷ Des del 2019, l'Associació Gosar Poder de Reus <<https://gosarpoder.cat/>>, de la qual soc secretària, promou diferents activitats per difondre l'obra de Ferrater a la seva ciutat natal –amb el suport d'algunes entitats reusenques–, més enllà dels cercles acadèmics i intel·lectuals en què ja té un reconegut prestigi. En aquest sentit, la divulgació no se centra exclusivament en els poemes, sinó que també remet a les crítiques de pintura i de literatura, als treballs de lingüística, a les experimentacions pictòriques..., mitjançant l'organització de conferències, lectures, articles, exposicions i, també, una ruta literària amb textos de Ferrater i de gent que el va tractar de prop. Aquesta ruta –amb guió de Fina Masdéu i la col·laboració de Montserrat de Anciola– té el seu origen en el «Seminari Gabriel Ferrater: gosar poder», que es dugué a terme al Centre de Lectura de Reus el març de 2012: Jordi JULIÀ [et al.], *Seminari Gabriel Ferrater: gosar poder*, Edicions del Centre de Lectura / Arola Editors & Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili, Reus-Tarragona, 2012.

que veig cares i pedres i les soques dels arbres,
i les portes per on surten les cares i tornen a entrar.
Mirava de prop, no m'aixecava de terra.
Ara se m'ha fet fosc, i no he vist els núvols.
Que demà me'n recordi. L'altre dia
vaig mirar enlaire, i enllà de la barana
d'un terrat, una noia que s'havia
rentat el cap, amb una tovallola
damunt les espatlles, s'anava passant,
una vegada i deu i vint, la pinta pels cabells.
Els braços em van semblar branques d'un arbre molt alt.
Eren les quatre de la tarda i feia vent.

Publicat per primera vegada a *Menja't una cama* (1962),⁷⁸ «El distret» –catorzè d'un total de trenta-un poemes– representa de manera febaent els dos leitmotiv que caracteritzen la poesia de Gabriel Ferrater: les dones i els dies. O, si voleu, l'amor –el sexe, també– i el pas dels temps –la història, la de cadascú, amb minúscula. I, de teló de fons, l'experiència moral, la memòria i les seves distorsions; amb el benentès que, com exposa Arthur Terry a la ponència «Gabriel Ferrater: la moral i l'experiència»,⁷⁹ «el poema constitueix la seva pròpia realitat, i és a aquesta, i no pas a altra cosa, que ens hem d'adaptar com a lectors.»

Partint d'aquesta premissa, observem que tant el títol com els versos són d'una aparent senzillesa, tanmateix elaborada. Aquesta senzillesa és fruit, entre altres recursos que aniré esmentant, del lèxic emprat: entenedor, planer, precís. Qui no sap què significa *distret*? O *núvols*, *enlaire*, *terrat*, *braços*...? El títol és un sintagma breu i concís, determinat, que s'adequa prou bé a aquesta accepció que descriu Joan Coromines:⁸⁰ «*Distreure*, abans *distraure*, pres del llatí *dīstrahĕre* 'dispersar l'atenció' [...]; *distracció* fou de primer 'distracció dels deures, llibertinatge'». Perquè algú no ha prestat atenció a allò que volia o havia d'observar, i aquest algú no és *un* distret qualsevol, sinó que és *el* distret: el jo poètic. En aquest punt, percebem el distanciament que estableix Ferrater entre la veritat objectiva i la realitat del poema.

⁷⁸ Gabriel FERRATER: *Menja't una cama*, Joaquim Horta editor, Barcelona, 1962.

⁷⁹ Arthur TERRY: «Gabriel Ferrater: la moral i l'experiència», dins *Gabriel Ferrater, 'in memoriam'*, edició a cura de Dolors Oller i Jaume Subirana, Proa, Barcelona, 2001, p. 123.

⁸⁰ Joan COROMINES: *Diccionari etimològic i complementari de la Llengua Catalana*, vol. VIII, Curial Edicions & «la Caixa», Barcelona, 1988, p. 804.

Hi ha una oralitat que emana tant del lèxic com també dels diversos polisíndetons⁸¹ que afavoreixen la fluïdesa del text i el to proper, de conversa quasi confidencial. Així, podríem dir que gairebé sentim els versos, que els escoltem per boca del mateix *distret*. Ens remetem a un dia qualsevol –però que intuïm especial per al *distret*–, i a un fet tan quotidià com el de caminar d’esma pel carrer, sense fixar-se en el que hi ha al voltant... De sobte, s’esdevé la descoberta –talment una epifania, una revelació– d’allò que ens sorprèn i ens atrau perquè trenca la monotonia, o el capficament; en aquest cas, una acció també usual, si més no gens insòlita: una noia es pentina en un terrat. Per aquesta mateixa habitud cal destacar l’atractiu del reclam, que es focalitza en la bellesa del gest, dels braços com «branques d’un arbre molt alt» movent-se en pentinar els cabells. Ferrater, prolix a les referències sensorials –sovint amb tocs hedonistes– en molts dels seus poemes: tacte, sons, gust, olors, cromatisme... incideix aquí en el sentit de la vista, mitjançant els verbs *mirar* (versos 2, 5 i 8) i *veure* (versos 3 i 6); quan mira, veu alguna cosa –si bé la qüestió és que s’hi fixi, en el que veu–, però només pot veure allò que mira: si no aixeca el cap, per mirar enlaire, no veurà els núvols, ni tampoc la noia.

A l’entrevista «Gabriel Ferrater o las mujeres», realitzada per Federico Campbell l’any 1971 i recollida al volum *Papers, cartes, paraules*, Ferrater diu:

Como a los literatos lo que nos interesa justamente es la observación directa de hombres y mujeres, eso sirve mucho como disolvente de las maneras ideológicas. El ideólogo generalmente es un distraído que no se fija en el comportamiento de la gente, que va como alucinado. El literato no puede hacerlo; si se distrae, no podrá hacer una obra literaria. [...] suele ser muy sensual, no en el sentido sexual, sino en el sentido de pasar por la calle y fijarse en el contraste de un verde con un ocre en la rama de un árbol. Yo he perdido esta sensualidad visual. [...] desgraciadamente me he vuelto muy distraído. Veo menos de lo que veía cuando escribía.⁸²

Aquesta reflexió ens permet perfilar el sentit del poema, si interpretem que *el distret* és un ideòleg que malda per ser literat –cosa que es corrobora amb la subtil sensualitat perceptible a partir del setè vers. Ara bé, quan Ferrater parlava amb Campbell ja feia quasi una dècada que l’havia publicat i hem de notar, a més, que manifesta una mena de desencís per haver perdut la capacitat d’observar, de fixar-se en tots els detalls... Com si es tanqués un cercle: de més jove, va passar de ser ideòleg –un distret, doncs– a ser literat; ara, *que ja no escriu*, ha esdevingut altra vegada distret...

⁸¹ Per exemple, en els versos 3-4 i 12: «[...] veig cares i pedres i les soques dels arbres, / i les portes [...]», «una vegada i deu i vint [...]».

⁸² Gabriel FERRATER: *Papers, cartes, paraules*, a cura de Joan Ferraté, Quaderns Crema, Barcelona, 1986, p. 514-515.

El poema és doncs un bon exemple de com elevar una anècdota a categoria sense escarafalls ni grandiloqüència: el jo líric només ha de recordar-se d'aixecar el cap, demà, perquè si va distret pot ser que es perdi la imatge que l'ha desvetllat, que l'ha captivat. De manera que, com apuntava més amunt, hi trobem *les dones* –la dona, en singular: una noia– i *els dies*. Els referents temporals són precisos: el present, avui, ara, probablement ennuvolat –una adient metàfora del qui està abstret–; al mig del poema, oportú, el toc d'atenció que el jo poètic es fa a si mateix per a un futur ben proper: «que demà me'n recordi», i tot seguit el motiu, en un passat recent, pel qual no s'ha de distreure: l'altre dia –a les quatre de la tarda–, quan va mirar enlaire perquè no hi havia núvols sinó que feia vent –una altra encertada analogia–, va veure una noia pentinant-se; i l'advertència sembla indicar, sense cap mena de dubte, que voldria tornar a veure-la.

Pel que fa a *les dones*, «El distret» evoca el tòpic barroc de la dama que es pentina: aquesta dada no és en absolut inèdita,⁸³ però és interessant remarcar-la per resseguir amb Ferrater la tradició, en què trobem força noms de poetes en llengües romàniques com Luís de Camões, Lope de Vega, Gian Battista Marino, el comte de Villamediana, Claude de Maleville, Giacomo Leopardi, Louis Aragon, Federico García Lorca...; també poetes anglogermànics: Heinrich Heine, Robert Graves; i, en concret dins la literatura catalana: Francesc Vicent Garcia, Bartomeu Rosselló-Pòrcel, Josep Palau i Fabre, Gerard Vergés, Laia Noguera... Cadascun elogiant a la seva manera la bellesa en el gest d'una dona en pentinar-se i, en alguns casos, destacant el contrast cromàtic entre la pell blanca, els cabells –rossos o d'atzabeja– i la pinta –d'ivori o de plata. En el cas de Ferrater, es focalitza en la cadència del moviment: «s'anava passant, / una vegada i deu i vint, / la pinta pels cabells», en la comparació entre els braços i les «branques d'un arbre molt alt» i, també, en la imatge tan plàstica dels cabells eixugant-se amb el vent. I com que la noia és ubicada en un terrat –talment «la bella Flora» del sonet de Francesc Vicent Garcia–, això ens porta a fer referència a uns espais literaris⁸⁴ identificables en un paisatge urbà. De fet, dos espais

⁸³ Jordi JULIÀ: *L'art imaginatiu*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2007, p. 35.

Enric BLANES, *Un fres de móres negres: apunts sobre Gabriel Ferrater* [en línia], 22-05-009.

<<http://gferrater.blogspot.com/2009/05/051-el-distret.html>> (consulta: 20 de setembre de 2021).

Pep VALSALOBRE, *Pel blog gros* [en línia], 17-03-2013 i 28-04-2013:

<<https://pepvalsalobre.wordpress.com/2013/03/17/la-recepcio-poetica-contemporania-dun-del-textos-mes-importants-de-la-nostra-tradicio-literaria-i/>> (consulta: 20 de setembre de 2021); <<https://pepvalsalobre.wordpress.com/2013/04/28/la-recepcio-poetica-contemporania-dun-dels-textos-mes-importants-de-la-nostra-tradicio-literaria-vii/>> (consulta: 20 de setembre de 2021).

Josep BARGALLÓ, *Torredembarra sur mer* [en línia], 20 de maig de 2013: <<https://josepbargallo.wordpress.com/2013/05/20/una-dama-de-cabell-negre-que-es-pentina-del-rector-de-vallfogona-a-gerard-verges/>> (consulta: 20 de setembre 2021).

Karina CASTRO & Juan Antonio ROSADO, *FiloPalabra* [en línia], 4 de gener de 2016: <<https://filopalabra.com/la-realidad-fragmentada-desde-la-optica-de-gabriel-ferrater/>> (consulta: 20 de setembre de 2021).

⁸⁴ Sobre el tema dels paisatges literaris en l'obra de Ferrater: Josep MURGADES i Fina MASDÉU, «Gabriel Ferrater: espais literaris entre la lingüística i la procacitat», dins *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Reus*.

físics: un d'implícit, el carrer («[veig] les soques dels arbres, / i les portes per on surten les cares»), i un altre d'explícit, el terrat («enllà de la barana / d'un terrat»). El primer és obert, col·lectiu; l'altre es podria incloure dins l'àmbit de la privacitat. A més, es troben en dos plànols diferents, en proporció de verticalitat: el distret –jo poètic– arran de terra: «no m'aixecava de terra», i ella al terrat, en un pla superior, elevat: «vaig mirar enlaire», «arbre molt alt». Reverència i admiració del poeta –aspectes que poden evocar la submissió del vassall envers la dama, de reminiscències trobadoresques–, fruit de l'actitud moral de Ferrater envers les dones; en els seus versos, la seducció, l'enamorament, el desig, el desamor, l'enyor o l'oblit, denoten sovint dependència i, alhora, respecte i una volguda complicitat.⁸⁵

«El distret» està format per catorze versos anisosil·làbics, sense estrofes marcades. En un molt interessant article de Ferrater, «Sobre mètrica»,⁸⁶ llegim que, en català, «[...] el sil·labisme és una de les coses més inestables de la llengua, i justament la mètrica és destinada a fixar-lo, i no pas a l'inrevés». I, després d'un seguit de sòlides argumentacions: «No es tracta doncs pas tant de conjuminar *versos*, sinó de combinar *peus*. [...] El vers tradicional, o sigui les combinacions de peus que el lector ja té catalogades i preveu, es pot manifestar amb discreció, mentre que el vers que es pretén lliure ens ha de martellejar fins a convèncer-nos que existeix». La lliçó acaba amb aquesta frase ben persuasiva: «El vers és fet de duplicitat, i és per això que d'escriure en vers és si fa no fa l'única manera divertida d'escriure.»

Jordi Julià, expert en l'obra de Ferrater, estudia i exemplifica a bastament aquests aspectes mètrics; així, en l'anàlisi d'uns quants poemes de *Da nuces pueris* (1960) –que entenc també vàlida per a «El distret»–, exposa:

[F]aig referència a composicions de catorze versos blancs, per tant, sense rima, i sense cap sagnat o puntuació que indiqui estrofes de quatre i tres versos. Sense que això sembli un caprici interpretatiu [...], l'únic argument de pes que puc esgrimir per defensar que Ferrater ha fet sonets blancs me'l proporciona la tradició poètica castellana, concretament el famós sonet de Lope de Vega [...], on diu que «catorce versos dicen que es soneto». [... Ferrater] prescindeix d'un dels recursos bàsics de la tradició literària d'aquesta llengua [catalana], la rima, i habilita el

Homenatge a Ramon Amigó i Anglès (20 i 21 d'abril de 2012), Institut d'Estudis Catalans & Fundació Privada Reddis, Barcelona-Reus, 2013.

⁸⁵ Entre molts altres exemples possibles: «un sol record teu a cada instant, / fins que em siguis tornada.» («Tro vos mi siatz renduda»), «des fulles dels meus besos van colgant / els recers del teu cos» («Cambra de la tardor»), «què en faria / d'una meva joventut? / És la teva la que em val.» («Riure»), «Sóc més lluny que estimar-te [...] / No sóc sinó la mà amb que tu palpeges.» («Posseïb»), «I ara visc / tot encledat dins la cosa que estimo» («Úter»), «Mostra el teu vici. Dóna't / sencer. Si te l'estimes, / no li ofeguis aquest tremolor: / la curiositat del cos.» («Joc»). I etc.

⁸⁶ Gabriel FERRATER: «Sobre mètrica», dins *Sobre el llenguatge*, a cura de Joan Ferraté, Quaderns Crema, Barcelona, 1981, p. 77-86.

decasíl·lab blanc per al català modern amb unes formes eixutes que van destarotar els lectors de l'època [...].⁸⁷

En tot cas, aquesta composició poètica, com d'altres de Ferrater –i de poetes catalans que li són contemporanis–, és il·lustrativa de l'adaptació de la mètrica a formes actuals.

L'any 2010, des del Centre d'Arts Escèniques de Reus (CAER) em van demanar de fer una selecció de textos d'autors reusencs per a un espectacle multidisciplinari; hi vaig incloure «El distret». I vaig proposar «que demà me'n recordi» com a títol del volum,⁸⁸ com un incentiu per evitar l'oblit d'allò que ens envolta i que ens pot aportar petites estones de benestar, i també perquè, de retruc, ens convida al subtil plaer contemplatiu de la bellesa. Ferrater amb intensitat.

⁸⁷ Jordi JULIÀ: *El poeta sense qualitats*, Edicions El Mèdol, Tarragona, 2004, p. 29.

⁸⁸ *Que demà me'n recordi. Selecció de textos de diversos autors reusencs*, selecció de Fina Masdú, Tarragona, Arola Editors. 2010.